

Տ. ՆԱՐԵԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՎԱԳՅԱՆ

**ԵՐՐՈՐԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ԱՍՏՎԱԾԱՆՉՅԱՆ
ԴՐՎԱԳՆԵՐԸ Ս. ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼՈՒ «ԲԱՆ ՀԱՒԱՏՈՅ»
ԱՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՄԵՃ**

Ս. Ներսես Շնորհալու (կաթող.՝ 1166–1173 թթ.) բազմաբնույթ եւ մեծածավալ գրական ժառանգության մեջ որոշակի տեղ են գրավում խրատադաստիարակչական բնույթի գրվածքները, որոնց մասին Մ. Աբեղյանը գրում է. «Դրանք ունեն վերացական բնույթ, բայց շատ հանելի են հեղինակային հատակ, սահուն, երբեմն պատկերավոր ոճով»¹:

Ս. Ներսես Շնորհալու մատենագրական ժառանգության մեջ առանձին խումբ են կազմում հայոց այբուբենի ծայրակապով՝ Ա–Բ, գրված ստեղծագործությունները: Դրանք իրենց հերթին բաժանվում են երկու խմբի՝

ա. Բարոյախրատական, երբ այբուբենի յուրաքանչյուր տառով սկսվող երկտողով կամ քառատողով առանձին խրատ է տրվում: Ամեն մի խրատ բխեցվում է այբուբենի որոշակի տառով սկսվող բառից:

Ծայրակապային նման տասը ստեղծագործությունից երկուսը կրոնաուսուցական բնույթ ունեն, որոնցից «Բան հաւատոյ....» գրվածքում ներկայացվում է արարչագործությունը, իսկ երկրորդում՝ «Բան մաղթանաց»-ում՝ Քրիստոսի խաչելությունը:

Այս ստեղծագործություններից առաջինն ունի ծավալուն վերնագիր՝ «Բան հաւատոյ վասն անեղին եւ եղելոց բարառնաբար ի դիմաց հայկական տառից չափաբերմամբ ոգեալ ի Ներսիսէ»²: Վերնագիրը ներկայացնում է ստեղծագործության բովանդակությունը, կառուցվածքն ու բնույթը:

¹ Մ. Աբեղյան, Երկեր, հտ. Դ., Երևան, 1970, էջ 119:

² Տե՛ս ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան հաւատոյ վասն անեղին եւ եղելոց բարառնաբար ի դիմաց հայկական տառից չափաբերմամբ ոգեալ ի Ներսիսէ, բնագիրը կազմ.՝ Գ. Մուրադեան, Թ. Պօղոսեան, «Մատենագիրք Հայոց», ԺԲ. դար, հտ. ԻԱ., գիրք Ա., Երևան, 2018, էջ 470–477:

«Բան հաւատոյ.....» գրվածքն աստվածաբանական եւ դավանաբանական խոսք է:

«Վասն անեղին եւ եղելոց» կապակցությունից հստակ է դառնում, որ ստեղծագործությունը նվիրված է «անեղին»՝ աստվածայինին եւ «եղելոց»՝ արարվածներին: Մ. Աբեղյանի բնորոշմամբ՝ «Դա մի փոքր գրվածք է, սկզբի փայլակների նյութը դավանաբանական է, հետո շատ էական կետերով համառոտ դրված է Սուրբ Գրքի բովանդակությունը՝ սկսած աշխարհի ստեղծումից մինչև Քրիստոսի երկրորդ գալուստը»³:

Վերնագրի հաջորդ՝ «բարառնաբար ի դիմաց հայկական տառից» արտահայտությունը ցույց է տալիս, որ այն բարառնաբար կամ դիմառնաբար գրվել է մեր այբուբենի տառերով, այսինքն՝ Ա-Ք ծայրակապ ունեցող ստեղծագործություն է, որտեղ հեղինակը անձնավորում է հայոց տառերը՝ դրանցից յուրաքանչյուրի միջոցով մի գաղափար ներկայացնելով. օրինակ՝ «Այբն.... ասէ», «Բենըն.... ասէ» եւ այլն: Վ. Ներսիսյանը գրում է. «Շնորհալիմ նախ անձնավորում է այբուբենը: Նա դիմառնաբար, այսինքն՝ դեմք տալով կենդանացնում է տառը եւ նրա բերանով խոսում ընթերցողի (բարդ հարցերը՝ մեծերի, պարզ խնդիրները՝ փոքրերի) հետ»⁴:

Ա. Ղազինյանը բարառնություն մասին նշում է. «Բարառնության մեջ էականը բնավորությունը, բարբերին հավատարիմ մնալն է, ֆանի ու հայտնի է գործող անձը»⁵: Խոսքը որոշակիացնելով «Բան հաւատոյ.....»-ի օրինակով նա հավելում է. «Բանաստեղծը տառանիշին օժտում է խոսելու ձիրքով....»⁶:

«Զափաբերմամբ ոգեալ ի Ներսիսէ» կապակցությունը ցույց է տալիս, որ այս ստեղծագործությունը չափածո է:

Դասական պարզությամբ գրված «Բան հաւատոյ.....»-ն բովանդակությամբ եւ կառուցվածքով կրկնակի բարդ է: Աստվածաբանական եւ դավանաբանական խնդիրները հիմնականում քննվել ու վերլուծվել են մեկնողական երկերում, որոնք միջնադարյան գրականության ամենաբարդ տեսակներից էին: Աստվածաբանական խնդիրներն առավել բարդ է ներկայացնել բանաստեղծության միջոցով, այն էլ՝ ըստ այբուբենի ծայրակապի, երբ աստվածաբանական քննարկման ընթացքը պետք է արտահայտվեր համապատասխան վերջավորություն թելադրող հանգերով,

³ Անդ, էջ 119:

⁴ «Ներսես Շնորհալի», Հոգևածների ժողովածու, Երեւան, 1977, էջ 59:

⁵ Անդ, էջ 177:

⁶ Անդ, էջ 179:

իսկ յուրաքանչյուր տան մեջ բառընտրությունը պայմանավորված լիներ այբուբենի համապատասխան տառով:

Իմաստային եւ կառուցվածքային առումով նման բարդություններ կայացնող չափածո տարաբնույթ ստեղծագործություններ գրվել են միջնադարում: Բովանդակայինի համապատասխանեցումը ձեւին կատարվել է բռնաբառերի եւ բռնահանգերի արհեստական կիրառմամբ, որի արդյունքում ստեղծվել են ծանր ու խրթին գրաբարով գրված աշխատություններ:

Ս. Ներսես Շնորհալու ստեղծագործություններում բառընտրությունն ու հանգերը այնքան բնական, ինքնաբերական եւ պարզ են, որ թվում է՝ տվյալ միտքը հենց այդ բառերով պետք է արտահայտվեր, կամ գործածված բառերն ստեղծվել են աստվածաբանական բերվող իմաստները ներկայացնելու համար:

Ս. Ներսես Շնորհալին ակրոստիքոսային այս ստեղծագործության մեջ յուրաքանչյուր տան համար ընտրում է այբուբենի որոշակի տառով սկսվող կամ նույն այդ տառն ունեցող բառեր:

Յուրաքանչյուր քառատող ունի նախորդ եւ հաջորդ տների տողերից տարբերվող հանգեր, ինչը ստեղծագործությունն առավել տպավորիչ ու հետաքրքիր է դարձնում: Օրինակ՝ առաջին տունն ունի -աձ, երկրորդը՝ -առ, երրորդը՝ -ի, չորրորդը՝ -իւմ վերջավորություն եւ այսպես շարունակ: Ամեն տան տարբեր հանգ ունենալը նաեւ բանաստեղծական վերջավորությամբ է տպավորում արտահայտած իմաստը:

Ինչպես նշեցինք, «Բան հաւատոյ...»-ն ունի երկմաս կառուցվածք եւ ըստ այբուբենի Ա-Ք ծայրակապի տառերի՝ 36 տուն:

Ա-Ք տառերով սկսվող առաջին ինը տունը նվիրված է Սուրբ Երրորդությանը: Այստեղ աստվածաբանական տարբեր բնորոշումներով արտահայտվում է Սուրբ Երրորդության անբաժանելի միասնությունը:

Ա-ով սկսվող տան առաջին երկու տողում այս տառի հաճախագեպ կիրառությամբ բառերով վերարտադրվում է ծավալուն վերնագրի «Վասն անեղին եւ եղելոց» արտահայտությունը.

Այբն անըսկիզբն ասէ զԱստուած,
Անեղ բնութիւն՝ ոչ արարած⁷...

⁷ ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Բան հաւատոյ..., «Մատենագիրք Հայոց», ԺԲ. դար, հտ. ԻԱ., գիրք Ա., Երեւան, 2018, էջ 470:

Միջնադարում ընդունված էր հաստատական բնորոշումներն արտահայտել ժխտական, հատկապես -ան նախածանցով կազմված բառերի միջոցով: Ս. Ներսես Շնորհալին նույն սկզբունքով՝ վերն ընդգծյալ երկու բառով ներկայացնում է Աստծու գլխավոր ստորոգելիներից երկուսը՝ ժամանակից առաջ՝ անսկիզբ եւ աննյութեղեն՝ Արարիչ ու ոչ արարած լինելը:

Առաջին ինը տունը, ինչպես նշեցինք, նվիրված է Սուրբ Երրորդությանը, Նրա բնորոշումներին:

Աստվածաբանական քննարկման շրջանակում Դ-ն, բնականաբար, առաջին հերթին կապվում է «դավանել» բառի հետ: Այս տառով սկսվող տան մեջ խոսվում է Սուրբ Երրորդությանը՝ երեք Անձ եւ մի բնություն դավանելու մասին: Սուրբ Երրորդության՝ որպես անշփոթ միություն լինելը արտահայտված է այս տողերում.

Ոչ միութեամբն ի խառնութիւն,
Ոչ բաժանմամբն յատարութիւն⁸:

Միությանմբ իրար չեն խառնվում, եւ տարբեր Անձեր լինելով՝ իրարից չեն առանձնանում:

Իմաստային նման գուգորդմամբ Ե-ն կապվում է Սուրբ Երրորդության հետ:

Երբեակ անձամբ թիւ կատարեալ
ԶԵՐՐՈՐՊՈՒԹԻՄՆԸ ծանուցեալ.
Ոչ քան զԵՐԻՍՈՒ առաւելեալ,
Եւ ոչ երկուս կամ միմ եղեալ⁹:

Որպես ամփոփում՝ միասնական եւ Սուրբ Երրորդության համար վկայակոչվում է Եսայիի մարգարեության այն տողերը, որոնք վերաբերում են վեցթեւյան սերովբեների հրեշտակային սրբասացությանը. «Եւ սերովբէ կային շուրջ զնովա. Վեց թեւ միոյ եւ վեց թեւ միոյ.... Աղաղակեին մի առ մի՝ եւ ասէին. Սուրբ, Սուրբ, Սուրբ Տէր զօրութեանց՝ լի է ամենայն երկիր փառօք Նորա» (Ես. Զ. 2-3):

Եսայիի մարգարեական խոսքերի հետեւողությանմբ Ս. Ներսես Շնորհալին գրում է.

⁸ Անդ:

⁹ Անդ, էջ 471:

Զայս թիւ առեալ ըստ Եսայեայ
Ի Սրովբէիցն, որպէս եւ Նայ,
Երիցս Սուրբ ասել Նըմայ,
Եւ միանգամ՝ Տէր գերակայ¹⁰:

Սերովբեների մասին գրված է Զ-ով սկսվող տան մեջ. ինչպես առաջին երկու տողում է ասվում, սերովբեների վեց թեւ ունենալը կապվում է Զ տառի թվային արժեքի հետ: Հրեշտակների երեքսրբյան սրբասացությունը միջնադարյան ընդունված խորհրդաբանություն մը կապվում է Սուրբ Երրորդության եւ մի Աստվածության հետ:

Տառի թվային արժեքին եւ իմաստային խորհրդաբանությունը դիմելը լավագույնս արտահայտվել է է-ով սկսվող տան մեջ: Է-ն համարվում է Աստվածության խորհրդանիշը, ինչպես Ելից գրքում է գրված. «Եւ ասէ Աստուած ցՄովսէս. Ես եմ Աստուած որ է-ն: Եւ ասէ. Այսպէս ասասցես զորդիսն Իսրայէլի. Որ է-ն առաքեաց զիս առ ձեզ» (Ելք Գ. 14):

Ը տառը ներկայացվում է ընդ կապակցող նախդիրով, որը կապում է Հորը եւ Որդուն վերաբերող տողերը.

Ըթն ընդ էին Հաւր զուգական
ԶՈրդի ասէ համաբնական¹¹...

Թ տառը կապվում է «Թարգմանել» բառի հետ, որն ունի նաեւ մեկնել իմաստը: Այս քառատան մեջ բացատրվում է Սուրբ Հոգու բխումը: Արեւմտյան աստվածաբանության մեջ ընդունված է Սուրբ Հոգու բխումը Հորից եւ Որդուց: Հայոց Եկեղեցու դավանաբանության համաձայն՝ «Բղխումն ի Հօրէ»: Ս. Ներսէս Շնորհալին, թերեւս չցանկանալով մտնել աստվածաբանական վեճերի մեջ, բխման վարդապետությունը ձեւակերպում է անորոշ.

Թոյն թարգմանէ մեզ տիրաբար
ԶՀոգոյն բղխումն անբննաբար,
Թէ ի Հաւրէ է յատկաբար,
Առնու յՈրդոյ անճառաբար¹²:

Ինչպես երեւում է բերված տողերից, հստակ չի ասվում՝ Սուրբ Հոգին Հորից է բխում, թե՞ նաեւ Որդուց:

¹⁰ Անդ:

¹¹ Անդ, էջ 471:

¹² Անդ:

Ժ տառով ամենատարածված բառը «ժամանակն» է, որը Ս. Ներսես Շնորհալին կապում է արարչագործությանը սկսված ժամանակի հետ:

Թ-ով ավարտվում է Սուրբ Երրորդությանը եւ միասնական Աստվածությունը վերաբերող տունը, իսկ Ժ-ով սկսվում է արարչագործության ընթացքի ներկայացումը: Ժ տառով տունը, ըստ էության, միջանկյալ դիրք է գրավում Սուրբ Երրորդությանը վերաբերող նախորդ տների եւ արարչագործությանը սկսվող ու հաջորդող տների միջեւ, որը, կարծում ենք, պատահական չէ, այլ պայմանավորված է Ժ-ի թվային արժեքով:

Մաշտոցյան այբուբենի 36 տառը, ինչպես հայտնի է, բաշխված է չորս շարքով: Առաջին շարքում միավորներն են, որոնք ավարտվում են Թ-ով, եւ Ժ-ով սկսվում է տասնավորների շարքը: Հստակ դժվար է Ս. Ներսես Շնորհալին աստվածաշնչյան անժամանակությունից անցում է կատարում արարչագործությանը սկսվող ժամանակին:

Ժ-ի միջանկյալ դիրքից հետո Ի-ով սկսվում է արարչագործությունը: Այս տունը բառային նմանություն ունի Ծննդոց գրքի «Ի սկզբանէ առաւ Աստուած զերկին եւ զերկիւր» հատվածի հետ. Ս. Ներսես Շնորհալին գրում է, որ Աստված ոչնչից ստեղծեց երկինքը եւ ամենայն ինչ:

Լ-ն կապվում է լույսի հետ, եւ վկայաբերվում են սուրբգրային «Եղիցի լոյս: Եւ եղև լոյս» (Ծննդ. Ա. 3) խոսքերը: Ս. Ներսես Շնորհալին ընդգծում է, որ արարչագործությունն սկսվեց լույսով.

Լոյսն, որ անեղ եւ գերազանց,

Լուսոյ սկըսաւ, ասէ, ստեղծուած¹³...

Լույսն ու խավարը հակոտնյաներ են: Արարչագործությունն սկսվեց լույսը խավարից զատելով. «Եւ մեկնեաց Աստուած ի մէջ լուսոյն եւ ի մէջ խաւարին» (Ծննդ. Ա. 4):

Հայոց այբուբենում զարմանալի զուգահեռություն կամ խորհրդով Լ-ին հաջորդում է Խ-ն, որով անգամ այբբենական հերթագայությանը է ընդգծվում լույսի եւ խավարի հակադրությունը: Լույսի եւ խավարի զատմամբ առաջանում են ցերեկն ու գիշերը, եւ ավարտվում է արարչագործության առաջին օրը: Խ-ով սկսվող քառատան առաջին երկու տողը վերաբերում է լույսի եւ խավարի զատմանը, իսկ հաջորդ երկու տողը՝ ցերեկվան ու գիշերվան.

¹³ Անդ, էջ 472:

հաւար մածեալ ի յանդընդոց,
Ասէ, փոխեալ լուսովն ի բոց,
Որով եղեւ տիւրն գործոց,
Գիշեր հանգիստ քնոյ արթնոց¹⁴:

Ս. Ներսէս Շնորհալին Մ տառով սկսվող տան մեջ ներկայացնում է ջրերի անջատումը երկնային հաստատությունից: Ծննդոց գրքում ասվում է. «Եւ արար Աստուած գհաստատութիւնն...»:

Ծիրն երկնային յերկրորդ աւուր
Մեկնեաց, ասէ, զջուրն երկնաւուր,
Եւ յերրորդին տունկի բիւրաւուր,
Յորում եւ դրախտըն լուսաւուր¹⁵:

Ծ-ից՝ բույսերի արարումից սկսյալ, Ս. Ներսէս Շնորհալին զարմանալիորեն մեկ օրով ավելացնում է արարչագործության օրերը: Բույսերը երկրորդ օրն են ստեղծվել, սակայն այս չափածո ստեղծագործության համաձայն՝ երրորդ օրը: Այսպես՝ երկնային լուսատուները արարվել են երրորդ օրը, այնինչ ըստ այս գրվածքի՝ չորրորդ օրը: Գրեթե անհավանական է, որ Ս. Ներսէս Շնորհալին ձեռքի տակ ունենար Աստվածաշնչի այնպիսի խմբագրություն, որտեղ արարչագործության օրերը տեղաշարժված լինեին:

Երկնային մարմիններն ու արեգակնային համակարգը, ինչպես հայտնի է, որոշակի կապվածության եւ ձգողականության մեջ են գտնվում: Այս գաղափարն արտահայտելու համար բանաստեղծ հայրապետը գրում է.

Կապեաց, ասէ, զանկապն ըզլոյս
Ի չորրորդին՝ յանաթ նիւթոյս,
Զարեգակնէ եւ ըզլուսնոյս,
Եւ զաստեղաց պարումն յաղոյս¹⁶:

Այս ստեղծագործությունը որոշակի հետաքրքրություն է ներկայացնում նաեւ հայ բնագիտական մտքի պատմության ուսումնասիրման տեսանկյունից. ինչպես միջնադարյան «Արարածոց մեկնութիւն» անվանվող երկերում, այստեղ եւս կենդանիների կարգաբանական դասակարգման որոշակի տարրեր են առկա:

¹⁴ Անդ, էջ 472:

¹⁵ Անդ:

¹⁶ Անդ, էջ 473:

Հ-ով սկսվող տան մեջ նկարագրվում է թռչունների եւ ջրային կենդանիների արարումը: Թռչունները բնորոշվում են որպես «թեւական» (թեւավոր), իսկ ջրային կենդանիները՝ «լեղական» (լողակավոր)¹⁷:

Ծննդոց գրքում արարչագործության ժամանակ Աստուծո խոսքերն ասես որպես հրաման են հնչում, ուստի այս տունն սկսվում է հրաման բառով.

Հրամանն, ասէ, արարչական
Հան ի ծովէ կըրկին կենդան,
Զայնս՝ որ ի յաւդս են թեւական,
Եւ որ ի ջուսըն լեղական¹⁸:

Զ-ով տունը ներկայացնում է ցամաքային կենդանիների արարումը: Ծննդոց գրքում ասվում է. «Հանցէ երկիր շունչ կենդանի ըստ ազգի չորփռտանի, եւ սողունս եւ գազանս երկրի ըստ ազգի» (Ծննդ. Ա, 20): Ս. Ներսէս Շնորհալին, սակայն, խոսում է միայն չորքոտանի կենդանիների մասին:

Ծննդոց գրքում կրկնվում է. «Ասէ Աստուած»: Ասելը Հ-ով սկսվող տան մեջ «հրաման» բառով է փոխարինվում, իսկ հաջորդ քառատողում՝ «ձայն», որն իր հերթին նմանաձայնությամբ հիշեցնում է Զ տառի Զայ անվանումը:

Համաձայն Աստվածաշունչ մատյանի՝ արարչագործության պսակը մարդն է, ուստի Ադամի արարման գրվագում գրված չէ՝ «Ասէ Աստուած», այլ մարդու ստեղծումը իրականանում է Սուրբ Երրորդության միասնական խորհրդով:

Ղ-ով սկսվող տան առաջին երկու տողում ընդգծվում է մարդու արարման կարեւորությունը, իսկ հաջորդ երկուսում՝ ինչպես Աստված մարդուն ստեղծեց հողից՝ Իր պատկերով եւ նմանությամբ.

Ղաւեալ խորհուրդ, ասէ, թափուն
Երրորդութեանըն միաբուն
Վասն ի հողոյ ստեղծեալ մարդոյն
Առնել պատկեր նըման Նորուն:

Վերջին տողը բանաստեղծական հարասացություն է՝ «Եւ արար Աստուած զմարդն ի պատկեր Իւր» (Ծննդ. Ա, 27):

¹⁷ Տէս անդ:

¹⁸ Անդ:

Սուրբգրային հաջորդ գրվագը Եւայի արարումն է Ադամի կողոսկրից եւ նախածնողներին տրված պատվիրանը՝ չճաշակել կենաց ծառի պտղից: Ծ-ով տունն սկսվում է «ճառագայթ» բառով՝ ըստ երեւոյթին՝ նկատի ունենալով մարդու դրախտային լուսեղեն պատմութեանը:

Մ-ով սկսվող տան մեջ օձի՝ նախաստեղծների նկատմամբ նախանձով ու շարությամբ լցվելը արտահայտվում է ժողովրդական երանգ ունեցող «մախար» բառով.

Մախալ, ասէ, առ ի շարէն
Ընդ մեր պատիւն՝ որ յԱրարչէն¹⁹...

Պատվիրանագանցությանը հաջորդած պատժի ժամանակ ասված «Փուշ եւ տատասկ բուսուցէ քեզ» (Մննդ. Գ. 17) խոսքերի հետեւողությամբ դրախտ-երկիր հակադրությունը Ս. Ներսէս Շնորհալին ներկայացնում է այսպէս.

Եհան խաբմամբ առ ի դրախտէն,
Էած յերկիր յայս փըշեղէն²⁰:

Դրախտից վտարմանը անմիջապէս հաջորդում է ջրհեղեղի պատմությունը՝ Յ տառով՝ «Յայնքան մեղաց» կապակցությամբ: Աստվածաշնչում ասվում է. «Պատառեցան ամենայն աղբիւրք անդնդոց բազմաց, եւ սահանք երկնից բացան» (Մննդ. է. 11): Ս. Ներսէս Շնորհալին ջրհեղեղը ներկայացնում է սուրբգրային բառերով.

Յայնքան մեղաց ասէ շարիս,
Արկ ըզբնութիւն հողեղինիս,
Մինչ սահանաց բանալ երկնից,
Ծածկել ջրով զորս ի յերկրիս²¹:

Ջրհեղեղին է վերաբերում նաեւ Ն-ով սկսվող տունը, որը, բնականաբար, սկսվում է Նոյի անվամբ: Աստվածաշնչում միայն Նոյին խնայելու եւ նրա միջոցով մարդկային սերունդը շարունակելու մասին ասվում է. «Բայց Նոյ եգիտ շնորհս առաջի Տեառն Աստուծոյ... Եւ հաճոյ եղև Նոյ Աստուծոյ» (Մննդ. Զ. 8–9): Այս բնորոշումները Ս. Ներսէս Շնորհալին խտացրել է հետեւյալ տողերում.

¹⁹ Անդ, էջ 474:

²⁰ Անդ, էջ 474:

²¹ Անդ:

Նոյ յազգի անդ, ասէ, ընտրեալ
Միայն գըտաւ իւրովն ապրեալ²²...

Հայոց այբուբենի տառաշարում Սուրբ Գրքի ամենաէական դրվագները ներկայացնելու նպատակով Ս. Ներսես Շնորհալին ջրհեղեղից անցում է կատարում Բաբելոնի աշտարակաշինությանը: Շուտով տունն սկսելով «շինուած» բառով՝ նա շորս տողում կարողանում է խտացնել ողջ պատմությունը. թե ինչպես մարդիկ հանդգնեցին կառուցել աշտարակը, ապա լեզուների խառնումից հետո այն քանդեցին իրենց իսկ ձեռքերով:

Դրվագների նման անցմամբ աշտարակաշինությունից հետո պետք է հիշատակվեր Աբրահամը: Հինկտակարանյան դրվագները՝ Մամբրեի կաղնու մոտ հանդիպումը, Իսահակի զոհաբերությունը եւ Աբրահամի ողջ կյանքի ընթացքը, խտացվել են հետեւյալ տողերում.

Ուսուցանէ Աբրահամաւ,
Թէ հաւատոյ տան հիմն եղաւ.
Ուստի Աստուած կերակրեցաւ,
Եւ աւետեաց որդին տըւաւ²³:

Աբրահամից հետո հիշատակվում է Հակոբ նահապետը:

Չարիւք, ասէ, մարդկան որդւոց
Լըցաւ աշխարհ պաշտմամբ կըռոց.
Բայց Յակովբայն այն ծընընդոց,
Որ յերկաթին մտին հընոց²⁴:

Այստեղ հեղինակը նկատի ունի Երկրորդումն Օրինացի «Եւ եհան զձեզ յերկաթեղէն հնոցէն յեգիպտոսէ» (Բ. Օր. Դ. 20) խոսքերը:

Հակոբ նահապետից հետո անդրադառնում է Մովսես մարգարեին: Զուգադիպությունամբ, թե Ս. Ներսես Շնորհալու՝ աստվածաշնչյան գլխավոր դրվագներն ըստ հայոց այբուբենի տառերի ներկայացնելու վարպետ բաշխմամբ, Պ տառով ներկայացնելով Մովսեսին՝ այն սկսում է «պրտուեայ» կողովում դրվելու պատմությամբ²⁵: Երբ փարավոնը հրամայում է հրեաների նորածին արու զավակներին հավաքել, Մովսեսին երեք

²² Անդ:

²³ Անդ, էջ 474:

²⁴ Անդ:

²⁵ Անդ, էջ 475:

տարի ծածուկ են պահում, իսկ երբ այլեւս չեն կարողանում թաքցնել, «...առ մայրն նորա տապանակ պրտուեայ եւ ծեփեաց զնա կպրածիւթով» (Եւք Բ. 2–3):

Մովսեսի մայրը մանկանը դնում է կողովի մեջ եւ գցում գետը: Կողովը գտնում է փարավոնի քույրը եւ խնամում երեխային:

Այնուհետեւ Զ-ով սկսվող տան մեջ հավաքաբար ներկայացվում են Հին Ուխտի մարգարեները: Այստեղ իմաստակիր առաջին բառը «ջանաց»-ն է՝ այն մտքի ընդգծմամբ, որ Աստված ցանկանում էր մարդկանց փրկել մարգարեների առաքմամբ:

Մարգարեների խոսքը ժողովուրդը չլսեց: Հաջորդ՝ Ռ-ով տունն սկսվում է «ռամիկ» բառով, որը վերաբերում է մարգարեների խոսքն արհամարհած ժողովրդին:

Մարգարեների գլխավոր կանխասացությունը Փրկչի գալուստն էր, ուստի հաջորդ տունը վերաբերում է Քրիստոսի մարդեղությանն ու փրկագործությանը: Հովհաննես ավետարանչի «Եւ Բանն մարմին եղեւ եւ բնակեաց ի մեզ» (Ա. 14) հետեւողությամբ՝ Ս. Ներսես Շնորհալին Բանի մարդեղությունը հանուն մարդկության փրկության ներկայացնում է այսպես՝

Սիրով, ասէ, Հայր առաքեաց,
ԶԲանն ընդ մարմին միաւորեաց.
Զոր եւ մաքուր Կոյսըն կրեաց,
Ծընաւ մարմնով, որով փրկեաց²⁶:

Այբուբենի վերջին 7 տառով սկսվող տներում ավետարանական դրվագները ներկայացնելու փոխարեն Ս. Ներսես Շնորհալին գեղեցիկ եւ տպավորիչ քարոզում է, որ Քրիստոսի երկիր իջմամբ ու մարդեղությամբ երկրային խավարը ցրվեց երկնային լույսով, Նրա Ս. Հարության մարդաստվեց մարդկության հարությունը երկրորդ գալստյան ժամանակ:

Այբուբենը եզրափակող Ք տառով տունն սկսվում է Քրիստոսով՝ այն մտքի ընդգծմամբ, որ Փրկչին խաչակից դառնալով՝ հաղորդակից ենք դառնում Նրա փառքին²⁷:

Ս. Ներսես Շնորհալու մեկնողական եւ խրատաբանական չափածո ստեղծագործություններն ունեն կարճ հիշատակարաններ՝ նրա անունը

²⁶ Անդ, էջ 476:

²⁷ Տէս անդ, էջ 477:

հորող ծայրակապով: «Բան հաւատոյ...»-ի հիշատակարանի ծայրակապն է «Ներսեսի է»: Նա այս ստեղծագործությունն ընթերցողին խնդրում է աղոթքով հիշել իրեն, ինչը բնորոշ է միջնադարյան հիշատակարաններին:

Վ. Սաֆարյանն այս ստեղծագործության մասին գրում է. «Այստեղ ակնհայտ է տառի խիստ վերացարկված միաստիֆիկացիան, այն տառի, որ բառի բաղադրիչն է, իսկ բառն իր հերթին «Բանի» (աստվածային բանակա-նության) կրողն է, որի կատարելության ձգտման մեջ է ամեն մի դաստիարա-կության նպատակը»²⁸:

Կարող ենք նշել, որ Ս. Ներսես Շնորհալին սույն ստեղծագործու-թյամբ իր առջեւ դրել է փոխկապակցված երեք նպատակ եւ հաջողու-թյամբ իրականացրել դրանք: Առաջին՝ այբուբենի յուրաքանչյուր տառի համար ընտրել առավել բնորոշ բառ: Երկրորդ՝ այդ բառով սկսվող շա-րադրանքի զարգացման ընթացքով ներկայացնել Սուրբ Երրորդության հետ կապված աստվածաբանական դրույթները, ինչպես նաեւ սուրբգ-րային գլխավոր դրվագները՝ արարչագործությունից մինչեւ երկրորդ գալուստ: Եւ երրորդ՝ ոչ թե աստվածաբանական կամ դավանաբանական մեկնություն կատարել, այլ Հայ Եկեղեցու երրորդաբանական ընկալում-ները եւ սուրբգրային առանցքային դրվագները աշակերտներին ներկա-յացնել պարզ ու մատչելի կերպով՝ հորդորելով հետեւել աստվածային պատվիրաններին եւ խորհուրդներին:

РЕЗЮМЕ

Стихотворный труд Св. Нерсеса Шнорали «Слово о вере» — это 36-строф-ный гимн с армянским алфавитным акростихом, где каждая строфа состоит из 4 строк.

В каждом из первых девяти строф описывается Святая Троица, а с 10 по 36 строфы относятся к следующим эпизодам Библии: сотворение, изгнание из рая, потоп, вавилонское столпотворение.

Отдельные строфы посвящены патриархам Аврааму и Иакову и пророку Моисею. Объединенно упоминаются пророки Ветхого Завета, а затем соверша-ется переход к вочеловечению и спасению во Христе. В статье подчеркивается

²⁸ Վ. ՍԱՖԱՐՅԱՆ, Շնորհալու խրատամանկավարժական ոտանավորները եւ հանելուկները, «Բանբեր Երեւանի համալսարանի», 1984, թ. 1, էջ 167:

мысль, что Св. Нерсес Шнорали сделал так, чтобы каждое первое слово, начинающееся с определенной буквы, искусно служило мысли, которую он хочет донести. Таким образом, он сумел выразительно представить своим ученикам определение Святой Троицы и различных библейских эпизодов.

SUMMARY

The poetical work of St. Nerses the Graceful entitled “Words of Faith” is an acrostic of thirty six verses composed according to the Armenian alphabet, and each verse consists of four lines.

Each of the first nine verses characterizes the Holy Trinity and the rest refers to the following biblical episodes: creation, expel from the paradise, flood, building of the Tower of Babel. Separate verses are dedicated to patriarchs Abraham and Jacob, as well as to Prophet Moses. Prophets of the Old Testament are mentioned collectively; then Christ’s Incarnation and salvation is spoken about.

The article highlights the idea that St. Nerses the Graceful skillfully made each of the initial words beginning with the alphabet letters serve to what he intended to say by presenting impressively the characteristics of the Holy Trinity and different biblical episodes to his disciples.

